

SULTAN I. MAHMUD'A AİT BİR RUZNÂME (H.1147/M.1734)*

Efkan UZUN**

ÖZET

İslamiyet'in bidayetinde Hz. Peygamber'in en yakınındaki insanlardan birisi olan sır kâtipleri, yabancı devlet hükümdarları ve emirleriyle yapılan yazışmaları da takip etmişlerdir. İslam devletlerinde zamanla farklı bürokratik işlere de bakan bu görevliler protokolde hep önemli bir konumda olmuşlardır. Sultanların gittiği her yere onlarla beraber gitmişler ve doğal olarak sıradan insanların bilmesine imkân olmayan birçok hadisenin şahidi olmuşlardır.

Osmanlı Padişahlarının günlükleri diye tanımlanabilecek olan *ruznâmeler* de sır kâtipleri tarafından yazılmışlardır. Bugün bilim insanlarının tanımladıkları manada ilk örnekleri 18. Yüzyılın ilk yarısında görülen bu arşiv kayıtları; dönemin padişahlarını yakından tanıyabilmek, hanedan mensuplarına ait sıradan olmayan bilgilere ulaşabilmek adına önemle araştırılması gereken kaynaklardır. Ayrıca saraylar, kasırlar, köşkler ve buralardaki hizmet kadrosu, dönemin siyasi, sosyo-ekonomik, iktisadi ve kültürel olayları, şüphesiz İstanbul tarihi ve başka pek çok hususun araştırılması bakımından önemli kaynaklardır.

Bu makale ile ele alınan ruznâme; 1734 tarihli olup Sultan I. Mahmud'un cülusunun ilk dönemine aittir ve bugüne kadar çalışılmamıştır. 4,5 ay gibi bir süreyi kapsayan bu ruznâme muhtemelen bir bütünün parçası olmalıdır. Kısa olmasına rağmen dönemin olaylarına yakından bakabilmek ve bir boşluğu doldurmak adına oldukça önemlidir. Sultan I. Mahmud'un bilinmeyen bazı yönlerini ruznâme rehberliğinde bilim âlemine tanıtmak, bugüne kadar bildiğimiz bazı hususları da pekiştirmek bu çalışmanın temel amacı olup, bir boşluğu dolduracağı ve faydalı olacağı muhakkaktır.

Anahtar Kelimeler: Ruznâme, Günlük, Sır Kâtibi, Padişah, I.Mahmud.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Niğde Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, El-mek: efganuzun@gmail.com

A RUZNAME BELONGING TO SULTAN MAHMUD I (1147 AH/1734 BC)

ABSTRACT

The privy secretaries who were very close people to Prophet Mohammed during the commencement of Islam also involved in the correspondence with other foreign kings, emperors and emeers. Those officials who supervised different bureaucratic works in time were always in higher positions in protocol. The sultans took them everywhere they went. Therefore, they naturally withnessed a lot of events that could not be known by ordinary people.

The ruznames which can be defined as the diary of Ottoman sultan were written down by the privacy secretaries. The archive records which were first seen in 18. Century as defined by today's scientist were important resources for getting to know the sultans of the era very closely and reaching the extraordinary information belonging to the courtiers. In addition, those records are important for knowing palaces, pavillions, servants in them, socio-cultural, cultural, economic events of the era, the history of Istanbul and a lot of subjects.

The ruzname in the study belongs to enthronement of Sultan Mahmut I, dated 1734 BC and it has not been studied to date. The ruzname which spans about four and half months must have been the part of a whole. In spite of a short one, it is a very significant record for looking into the events of the era in detail and filling a gap in this era. The aim of the study is to help enhance some of our knowledge and facts about Sultan Mahmud I and introduce science world some unknown facts about him and it is certain that it will help fill an important gap and be useful.

Key Words: Ruznâme (Agenda of Sultan), Privy Secretary, Diary, Sultan, Mahmud I

Giriş

Rûznâme, Farsça “rûz” ile “nâme” kelimelerinden oluşmuş birleşik bir kelime olup; “rûznâmce” şeklinde Arapçaya da geçmiştir. Sözlüklerde her gün yapılan masraf veya elde edilen gelirlerin yazıldığı yevmiye defteri; her günkü olayların yazıldığı ve neşredildiği gazete, varaka ve üçüncü olarak takvim anlamlarında geçmektedir.¹

Osmanlı muhasebe sisteminde temel defter olarak bilinen “ruznamçe” de aynı kelimeden türemiştir. Ayrıca günlük olayların kaydedildiği birçok tarihi eserin varlığı ve Osmanlı padişahlarının sır kâtiplerinin yazdıkları günlüklerin bu isimle anılması kaynakların tespitinde ve aralarındaki farkın bilinmesinde bazı zorluklara sebep olmaktadır.²

¹ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, (Haz. Raşit Gündoğan vd), İdeal Yay., İstanbul, 2011, s.524; Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*, (Haz. Recep Toparlı), TDK Yay., Ankara, 2000, s.795.

² Fikret Sarıcaoğlu, “Rûznâme” *DİA*, 35, s.278; Midhat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, s.37-38; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.III, MEB Yay. İstanbul 1993, s.60-62.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Osmanlı padişahlarının sır kâtipliğini yapan kişilerin yazdıkları günlük kayıtları rûznâme diye isimlendirdiklerine dair henüz bir bilgi yoktur. Bu kayıtlar genellikle; *vekâyi-nâme*, *vekâyi-i yevmiyye*, *vukuât-ı yevmiyye*, *zabt-ı vekâyi-i yevmiyye-i hazret-i cenâb-ı şehriyârî*, *mazbata-i yevmiyye*, *tesvîd-i vukuât* gibi başlıklar altında yazılmışlar veya hiçbir başlık konulmadan doğrudan arşiv belgesi niteliğinde yazılmışlardır. Bu yazmaların genellikle, düzensiz biçimde tutulmuş kayıtların farklı ebatlardaki kâğıtlara kaydedilmesiyle oluşan defterlerden müteşekkil olduğu tespit edilmiştir. Temize çekilen defterlerde vardır ancak bunların hemen hepsi tek nüsha halinde olup, bunlarda da karışıklıklar vardır.³

Sır kâtiplerinin haricindeki müellifler tarafından yazılan günlük tarzındaki eserler; *vak'anâme*, *rûznâme*, *vâkiat-ı rûzmerre*, *cerîde* gibi isimlerle anılmaktadır. Bu kaynak türleri isimleri sebebiyle padişahlar için tutulan rûznâmeler ile karıştırılabilmektedir. Bu sebeple bilim adamları tarafından bahsedilen kategoride bulunan kaynaklara genel olarak *rûzmerre* adı verilerek bu kargaşaya son verilmek istenmiştir.⁴

Osmanlı bürokrasisinde Sır kâtipliği görevinin öncesi kesin olmamakla beraber en geç II. Bayezid devrinden itibaren varlığı bilinmektedir. “*Kâtib-i sırr-ı sultânî*, *kâtib-i esrâr*, *kâtibü's-serâiri's-sultânî*, *kâtib-i sırr-ı pâdişâhî*” gibi farklı isimlerle ve tamlamalarla yazılan bu görevlilerin yaptıkları iş “*hizmet-i kitâbet-i sır*” olarak bilinmektedir.⁵

Enderun Has Oda ağalarının arasında yer alan *sır kâtibi ağa*⁶ padişahların özel kâtibi olarak vazife yapar. Ancak mutat yapması gereken işler arasında padişahın hususi gündemini takip etmekle ilgili bir kayda henüz rastlanamamıştır. Kâtipler, kendilerine verilen sözlü talimatlarla veya kendi istemeleriyle farklı alanlarda eserler yazmışlardır. Misal olarak *menzîlnâme* diye bilinen eserler verilebilir. XVIII. yüzyılın birinci yarısından itibaren görebildiğimiz rûznâmeler bazı safhalardan geçerek bildiğimiz halini almıştır. *Nusretnâme*'nin yazarı Silahdâr Fındıklı Mehmed Ağa aslında sır kâtibi değildi ve has odada *müverrih* olarak tanınmıştı. Ama Padişah II. Mustafa ondan cülusundan itibaren vakaları *ruzmerre* adı ile kayda geçirmesini istemiş ve eserine bizzat kendisi isim vermişti.⁷

Sultan IV. Mehmed'in emri ile 1648 tarihinden itibaren günlük olayları kaydetmekle görevlendirilen *Sır Kâtibi Abdi Ağa*'nın (Nişancı Abdi Paşa) kaleme aldığı eser, rûznâme tarzı eserlerin ilki olarak değerlendirilmektedir. Ancak Onun Enderun'dan çıktıktan sonra da tarih yazmaya devam etmesi kendisinin rûznâmecî sayılmamasının başlıca sebebi olarak gösterilmektedir.⁸

Padişahların bir gün içerisinde yapıp-ettiklerini anlatan rûznâmelerde verilen bilgiler, resmi işlerle ilgili ise açık, özel hayatlarına dair ise kapalı şekilde karşı tarafa ulaştırılmaktadır. Çok ciddi şekilde hazırlanan programlar çerçevesinde; saray ve çevresinin de bulunduğu sur içi, sur dışı faaliyetleri ve gidilen yerlerde yapılan faaliyetler çok teferruat verilmeden açıklanır. Ayrıca başkentte ve ülkenin farklı yerlerinde meydana gelen; önemli tayinler, iç ve dış politikaya ait mühim meseleler, merasimler, yangın, deprem gibi afetler, doğum ve ölümlerden bahsedilirdi.⁹

³Sarıcaoğlu, **agm**, aynı yer.

⁴Sarıcaoğlu, **agm**, aynı yer.

⁵Sarıcaoğlu, “Sır Kâtibi- Osmanlılar'da” **DİA**, 37, İstanbul 2009, s.117.

⁶“Yazı kâğıdı vs. kendisine lazım olan eşyayı boynunda asılı olan bir kesede taşırdı. Altın divit ise belindeki kuşakta dururdu. Padişah camiye giderken veya başka özel durumlarda istidaları onun adına alır, padişahın hususi kütüphanesiyle ilgilenirdi...” Bkz. Mehmet Ali Ünal, **Osmanlı Tarih Sözlüğü**, Paradigma Yay., İstanbul 2012, s.302-303, 614; Sertoğlu, **age**, s.142, 313,

⁷Sarıcaoğlu, “Ruznâme”, aynı yer; Sarıcaoğlu, “Sır Kâtibi”, s.117-118; Sır Katiplerinin tarihi geçmişi için ayrıca bkz. Fatih Yahya Ayaz, “Sır Kâtibi”, **DİA**, 37, İstanbul 2009, s.116-117; Hasan Gültekin, “İnşâ ve Tarihi Gelişimi”, **International Journal of Central Asian Studies**, Volume 13, 2009, s.317-341.

⁸Sarıcaoğlu, “Ruznâme”, s.279.

⁹Sarıcaoğlu, **agm**, aynı yer.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Rûznâmelerde padişahların sadrazamlarla yaptıkları olağan veya aniden zuhur eden görüşmeler ve meşveret meclislerinin gündemine dair sınırlı bilgiler yer alırken, padişahın katıldığı halka açık merasimlere daha fazla yer verilmiştir. Yani dar çerçeveli yapılan görüşmeler ve merasimlere ait malumata rûznâmelerde daha az yer ayrılmıştır. Bahsedilen kabul ve merasimler kabaca şu şekilde sıralanabilir: Kılıç alayı, cülus, Cuma selamlığı, bayram merasimleri, Hırka-i Şerif ziyareti, mevlid-i şerif, surre merasimleri, sancak ihracı, donanmaya ait merasimler (uğurlanma, karşılanma, denize kalyon indirilmesi) elçi kabulleri, üç aylar ve kandil tebrikleri, şehzade ve sultanlara ait muhtelif merasimler vd. Padişahlara ait tüm bu faaliyetler bazı rûznâmelerde saat hesabı ile verilirken, bazılarında beş vakte göre kaydedilmiştir. Esasında padişahların katıldığı resmi merasimleri vekayinamelerden ve diğer bazı tarih kitaplarından bir nebze olsun öğrenmek mümkündür. Rûznâmelerden bu eserlerde olmayan ziyaret trafiği, tebdil ziyaretleri ve hususi buluşmaların takip edilebilmesi rûznâmelerin orijinal yönünü oluşturmaktadır.¹⁰

Rûznâmeler; padişahların hususi özellikleri, zevkleri, ibadetleri, hangi tarz spor aktivitelerinden hoşlandıkları (çirid, tomak, süvari vb.) gibi önemli bilgileri muhtevi olmalarının yanı sıra, İstanbul şehir tarihi için de önemli kaynaklar arasındadır. Yalılar, saraylar, kasırlar, çarşı-pazarlar, hanlar, askeri tesisler, mesire yerleri gibi o dönem İstanbul’unda bulunan unsurlar şehir tarihi için son derece kıymetli topografik ve coğrafik bilgiler sunmaktadır.

Tüm bu anlatılan bilgileri bünyesinde barındıran rûznâmelerin temize çekilmiş nüshalarında klasik yazma eserlerde bulunan rükünleri (Besmele-Hamdele-Salvele) bulmak mümkündür. Yukarıda bahsedilen özellikleri kapsayıcı bir formata göre yazılmış günümüze ulaşan ilk rûznâme Sultan I. Mahmud’un cülusu (1730) ile yazılmaya başlamış olanıdır. Dolayısıyla Sultan I. Mahmud dönemi rûznâme yazımında önemli bir merhale teşkil eder.¹¹

Sultan I. Mahmud’a Ait Rûznâmeler

Sultan I. Mahmud döneminde O’nun cülusu ile Sır Kâtibi Hıfzî Ağa tarafından yazılmaya başlanan ve *Rûznâme-i Sultan Mahmûd Han* diye bilinen günlük 15 Rebiülevvel 1143- 27 Safer 1144 (28 Eylül 1730–31 Ağustos 1731) tarihleri arasını ihtiva etmekte olup, Sultan III. Ahmed’in hükümdarlığının son beş günü de rûznâmede kayıtlıdır. Bu vesile ile Patrona Halil İsyanına dair bazı bilgilere ulaşmak da mümkün olmaktadır. Rûznâmenin günümüz alfabesine çeviri metni İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü’nde bitirme tezi olarak hazırlanmıştır.¹²

Sır Kâtibi Hıfzî’nin başladığı ve Salâhî tarafından tamamlanan I. Mahmud’a ait bir diğer rûznâme de 1 Muharrem 1148-25 Cemâziyelevvel 1151 (24 Mayıs 1735-10 Eylül 1738) dönemi hadiselerini ihtiva eder. Bu eser “*Zabt-ı Vekâyi-i Yevmiyye-i Cenab-ı Hazret-i Şehriyârî*” veya “*Zabt-ı Vekâyi-i Şehriyârî*” isimleri ile bilinmektedir. Bu rûznâmenin tarihlemelerinde yok denecek kadar karışıklık vardır, tarihler ve başlıklar kırmızı renkli olarak yazılmıştır. Hıfzî Ağa sır kâtipliğini 23 Safer 1151’de (12 Haziran 1738) Salâhî’ye devretmiştir. O da bu vazifeyi halefi Ömer Ağa’ya 25 Cemâziyelâhir 1153 (17 Eylül 1740) tarihinde devretmiştir.¹³

Ömer Ağa’nın kaleme aldığı rûznâme, *Rûznâme-i Sultan Mahmud Han* adıyla bilinmekte olup, 25 Cemâziyelâhir 1153–23 Rebiülâhir 1163 (17 Eylül 1740–1 Nisan 1750) tarihleri arasındaki on yıllık devreyi ihtiva eder. Medine’de kadılık yaparken vefat eden müellif bu yüzden

¹⁰Sarıcaoğlu, agm, aynı yer.

¹¹Sarıcaoğlu, agm, aynı yer.

¹²Bkz. Şükran Çınar, *Patrona Halil İsyanı’na ve I. Mahmud Devrine Ait Tarihçe*, İstanbul, 1974, Basılmamış Lisans Bitirme Tezi; Sarıcaoğlu, agm, aynı yer.

¹³ Erhan Afyoncu, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yay. İstanbul 2007, s.105; Sarıcaoğlu, agm, aynı yer.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Kadı Ömer olarak bilinmektedir. Başlıklar ve derkenarlarda verilen günler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu rûznâme de İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü öğrencileri tarafından bitirme tezi olarak günümüz alfabesine aktarılmıştır.¹⁴

Sultan I. Mahmud devrinde başlayan rûznâme yazma geleneği bilinebildiği kadarıyla Sultan II. Mahmud devrinin ilk yıllarında sona ermektedir. Sır kâtiplerinin yerine geçen *Mabeyin Başkâtipleri* veya üst düzey görevlilerden bazıları vazifede oldukları dönemde günlük yazmak yerine daha çok görevden ayrıldıktan sonra hatırat türü eserler vasıtasıyla o döneme ait bilgileri günümüze ulaştırmayı tercih etmişlerdir.¹⁵

Sultan I. Mahmud ve Devrine Kısa Bir Bakış

2 Ağustos 1696 tarihinde Edirne'de doğan Şehzade Mahmud, II. Mustafa'nın büyük oğlu olup annesi Saliha Sultan'dır. 1703 Edirne Vak'ası ile babası tahttan indirilince kardeşleriyle birlikte İstanbul'a getirilmiştir. Sarayda kafes hayatı 27 yıl sürmüş ve bu süre zarfında genellikle kuyumculuk mesleğiyle uğraşmıştır. Patrona Halil isyanı neticesinde tahttan feragat etmek mecburiyetinde kalan III. Ahmed'in bizzat bulunduğu hususi bir merasimle 2 Ekim 1730 (19 Rebiülevvel 1143) tarihinde, 35 yaşında padişah olmuştur.

Padişah olduğu ilk günlerde isyancıların taleplerini yerine getirmeye dikkat etmiştir. Hatta o devrin simgesi haline gelen Kâğıthane ve Sadabad'da bulunan köşkler asilerin arzusu üzerine Padişahın emriyle yıktırılmıştır. Bu sebeple öncelikli olarak asilerin ortadan kaldırılması işini ele almış, ileri gelen askerleri yanına çekmeyi başarmış, Patrona'nın nüfuzunu kırmış ve tertip edilen bir toplantı esnasında asi elebaşını ortadan kaldırarak duruma hâkim olmuştur.¹⁶

Devlet idaresine tam anlamıyla hâkim olmaya başladıktan sonra, asayişe dair tedbirler almış, İstanbul'da sıkı bir disiplin uygulanmasını istemiş, esnafın denetlenmesi, narh uygulamaları, kadınların kıyafetleri ve ahlaki meselelerle yakından ilgilenmiştir.

Merkezde hâkimiyeti tesis ettikten sonra, dış politikaya vakit ayırmaya başlayan Padişah, öncelikli iş olarak İran meselesiyle yakından ilgilenmiştir. Yaklaşık 5 yıl süren bir mücadelenin ardından, Caferiliğin beşinci mezhep olarak tanınması ve onlara Kâbe'de bir rükn tahsisinin mümkün olmadığı buna mukabil İran'ın Sünniliği resmen kabul etmesi şartlarıyla Nadir'in İran şahı olarak tanınabileceği hususları anlaşma kayıtlarına geçirilmiştir. Bu arada Nadir Şah'ın Hint seferiyle meşgul olması Osmanlıların ise Rusya ile savaşa başlaması iki ülke arasındaki anlaşmazlık konularının çözümünün geçici olarak tatil edilmesine sebep olmuştur. (1736).¹⁷

Osmanlıların İran seferiyle meşgul olduğu sırada Mart 1736 tarihinde Rusların Azak Kalesi'ne saldırmaları ve akabinde Kırım istikametinde ilerlemeleri üzerine Divanda yapılan

¹⁴ Özcan Özcan, **Mahmud I. Hakkında 1157/1744–1160/1747 Arasında Ruzname**, İstanbul 1965, İ.Ü., Basılmamış Lisans Bitirme Tezi; Yavuz Oral, **Ruzname-i Sultan Mahmud Han :(Mahmud I. Hakkında 1153/1740–1157/1744 Arası Ruzname)**, İstanbul 1966, İ.Ü., Basılmamış Lisans Bitirme Tezi; Sarıcaoğlu, agm, aynı yer.

¹⁵ Bir örnek için bkz. Ramazan Balcı, **Saray Günlüğüm (Enderunlu Hafız İlyas Ağa'nın Hatıraları)**, Yitik Hazine Yay., İstanbul 2010; Sultan I. Mahmud sonrasında yazılan rûznâmeler ve konu hakkındaki literatür için bkz. Sarıcaoğlu, "Ruznâme", s.279–281; Afyoncu, **age**, 105–107; Sarıcaoğlu, **Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi, Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)**, Tatav Yay., İstanbul 2001; Ali Akyıldız, "Sır Katibi/Mabeyn Kitabesi", **DİA**, 37, İstanbul 2009, s.118.

¹⁶ Abdülkadir Özcan, "Mahmud I", **DİA**, 27, Ankara 2003, s.348; Faik Reşit Unat, **Abdi Tarihi**, Ankara 1999 (2b), TTK Yay., s.45-65; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.IV/I, s.210-218; **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.5, s.46-49; Reşad Ekrem Koçu, **Osmanlı Padişahları**, Doğan Kitap, İstanbul 2002, s.397-400.

¹⁷ A. Özcan, **agm**, s.349; Uzunçarşılı, **age**, s.218-234; **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.5, s.49-54. Osmanlı belgelerinde; "Kızılbaş-ı bed-ma'âşın kahr u tedmîrleri için sefer-i hümayunum..." ve "Düşmen-i din-i mübîn ve sebbâb-ı ashâb-ı güzîn olan Kızılbaş-ı dalâlet-âyin-i hızlân-karînin kahr u tedmîrleri aksây-ı murad-ı humâyünüm olmağla..." diye nitelendirilen İranlılar üzerine yapılan bu sefer hakkında yazılmış belgeler için bkz. Kemal Erkan, **1734-1735 Osmanlı – İran Savaşı Mühimme Defteri (Ramazan 1146 – Zilhicce 1147)**, Çamlıca Basım Yay., İstanbul 2011.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

görüşmelerde Fransız elçisinin de tahrikleriyle Rusya'ya savaş ilan edilmiş ve Haziran 1736 hareket eden ordu Babadağı'na ulaşarak beklemeye başlamıştır. Yaklaşık bir yıl sonra Avusturya ordusunun 3 koldan Osmanlı topraklarına saldırmasıyla hem Ruslarla hem de Avusturyalılar ile iki cephede savaşmak mecburiyeti hâsıl olmuştur. Temmuz 1737'de Rus kuvvetleri Özi'ye girerken, Avusturya orduları da Niş, Banyaluka ve İzvornik'e saldırmış ve Bükreş'i ele geçirmiştir. Nisan 1739 tarihine gelindiğinde her iki cephede de yoğun mücadele veren Osmanlı ordusunun başına yeni sadrazam olan İvaz Mehmed Paşa getirilmiş ve Belgrad-Hisarcık arasında yapılan mücadeleler neticesinde Belgrad Osmanlılar tarafından yeniden fethedilmiştir. Bunun üzerine Avusturya barış talebinde bulunmuş ve 28 Eylül 1739 tarihinde 27 yıllığına barış anlaşması imzalanmıştır. Böylece Avusturya saf dışı bırakılmış, Rusya hem müttefikinin savaştan çekilmesi hem de Osmanlıların Avrupalı bazı devletlerle yürüttüğü diplomatik girişimler sebebiyle kısa süre sonra barış istemek zorunda kalmıştır. 12 Aralık 1739 tarihli anlaşmaya göre Azak Kalesi Ruslarda kalacak fakat tahkimat yapılmayacaktı. Bu anlaşma ile Rusların Azak Denizi'nde ve Karadeniz'de donanma inşa etmelerine ve ticaret yapmalarına müsaade edilmemekteydi. Bu anlaşmaların yapılmasında yine etkisini gösteren Fransa kendi lehine Kapitülasyonların genişletilme hakkını ele geçirmişti. Ayrıca İsveç ve İspanya ile de birer ticaret anlaşması imzalanmış ve böylece Avrupalılar ile bir denge kurulmuştur. Bir dizi siyasi ve ticari anlaşma ile başlayan bu savaşı dönem 1768 yılına kadar devam etmiştir.¹⁸

Farklı farklı cephelerde yoğun mücadelelerin verildiği Sultan Mahmud döneminin şüphesiz en önemli cephelerinden birisi de İran cephesidir. Bu sırada İran tahtında Nadir Şah bulunmaktaydı ve Osmanlı aleyhine takip ettiği siyaset iki ülke arasında birtakım problemlere yol açmaktaydı. İran'ın Özellikle Caferiliğin beşinci mezhep olarak kabulü konusundaki ısrarı Osmanlı Padişahı açısından ve ulema cephesinden kabul edilmesi mümkün olmayan bir durumdu. 1743 yılında Şah'ın ordusunun Kerkük'ü ele geçirmesiyle alttan alta var olan mücadele fiiliyata dökmüş oldu. Bir ara Kars İranlılara geçmiş fakat Diyarbakır Valisi Abdullah Paşa'nın Hemedan'a yönelik akınları Nadir Şah'ı zorda bırakmış ve Caferiliğin beşinci mezhep olma iddiasından vaz geçtiğini, Musul ve Basra'nın kendisine verilmesi karşılığında anlaşma yapabileceğini beyan etmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde; Kasr-ı Şirin anlaşması esasları dâhilinde 4 Eylül 1746 tarihinde İranlıların sahabilere dil uzatmamaları, hacılara ve yolculara tecavüz edilmemesi ve esirlerin serbest bırakılması karşılığında barış anlaşması imzalanmış ve Şah dostluğunun göstergesi olarak meşhur *Taht-ı Tavus*'u Osmanlı padişahına hediye göndermeyi kabul etmiştir.¹⁹

Dış politikaya ait bu meseleler yanında; İstanbul'da çıkan saray ağaları vak'ası, Anadolu'da yarı bağımsız hareket eden yerel güç odakları ve levent taifesinin eşkıyalıkları, Anadolu dışında cereyan eden eşkıyalık olaylarının tenkili ve Necid'de zuhur eden vehhabi isyanı gibi hadiseler Sultan Mahmud'un döneminde uğraşmak zorunda kaldığı diğer mühim hadiseler arasındadır.

Padişah bu olaylarla mücadele yanında, ordunun güçlendirilmesi, modernleştirilmesi, Yeniçerilerin kontrol altında tutulması, maaşların zamanında ödenmesi gibi hususlara da dikkat etmiştir. Savaşlarda alınan mağlubiyetler ve sebepleri üzerinde düşünmüş ve bununla ilgili İbrahim Müteferrika'dan bir eser yazmasını istemiştir. Onun tavsiyelerine uyarak daha önce iltica talebinde bulunan Comte de Bonneval'e (Humbaracı Ahmed Paşa) izin verilmiş ve Onun marifeti ile bir Humbaracı Ocağı ve bir de Hendesehane kurulmuştur. Topçu ocağının düzene sokulması, sipahiler için yeni bir kanun hazırlanması, İbrahim Müteferrika'nın ölümünden sonra kapanan matbaanın

¹⁸ A. Özcan, *agm*, s.349-350; Uzunçarşılı, *age*, s.250-297; *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.5, s.54-66.

¹⁹ A. Özcan, *agm*, s.350; Uzunçarşılı, *age*, s.300-313.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

açılması için dışardan ustalar getirilmesi, Yalova'da kâğıt fabrikasının kurulması, yangınlarda hortumlu tulumbaların kullanılması diğer önemli işler olarak o dönem adına tarihe geçmiştir.²⁰

Ayan zümresinin devlete rağmen sürekli gücünü artırarak taşrada ciddi bir problem oluşturması ve halka zulüm yapmasına rıza göstermeyen padişah, 1740 tarihinde bir adaletnâme ile halkı korumak istemiştir. Mali açıdan oldukça iyi sayılan bu dönemde ciddi bir kriz yaşanmamıştır. Krizler döneminde Osmanlı Devleti'ne parlak bir devir yaşatan Sultan Mahmud, 13 Aralık 1754 tarihinde Cuma namazı dönüşünde saray girişinde vefat etmiştir.

İç ve dış meselelere karşı denge politikası izleyen Sultan I. Mahmud; ülke meseleleriyle yakından ilgilenmiş, zaman zaman Divan toplantılarına katılarak bu ilgisini göstermiştir. İstanbul'un imarı konusuna önem vermiş ve Lale Devri'nde başlayan faaliyetlere hız kazandırarak ciddi kamu yatırımları yaptırmıştır. Kaynaklarda cirit, at yarışı, yüzme, satranç oynamak, yüzük yapmak ve mehtap seyretmekten çok hoşlandığı belirtilen Sultan Mahmud; dindar, vakur, hamiyetli, yumuşak huylu ve adil bir hükümdar olarak vasıflandırılmıştır.²¹

Sultan I. Mahmud'a Ait (H.1147/M.1734) Tarihli Ruznâme

Bu çalışmanın esas mevzusunu teşkil eden ruznâme; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi fonunda 10732 gömlek numarası ile kayıtlıdır. Defter:

“Padişah I. Mahmud'un İstanbul civarında bazı köşk ve sarayları, teferrüc yerleri, tersane ve diğer yerleri ziyaretlerinde, bu ziyaretlerin, her günkü teferruat ve tafsilatını tesbit eden ruzname”

olarak arşive kaydedilmiş ve özetlenmiştir.

Bir ruznâmenin parçası gibi görünen defter toplam 20 varak olup son varak (20a) da yarım olarak bitirilmiştir. Defterin her iki kapağı da ebruludur ancak ebatları mikrofilmden anlaşılabilir. Ta'lik ile temiz bir şekilde yazılan defterin her sütunu 37 satırdan müteşekkil olup, bir varakta 72 satır vardır. Son varakta (20a) sütununda 25 satır vardır.

Defter, ilk sayfasında;

“Sene: 1147 Muḥarremü'l-ḥarâmînin on sekizinci yekşenbesinde ḫasr-ı senâver ve şandâl-i pür zîb ve fer-i maḫsuslarına süvâran...”

diye 20 Haziran 1734 tarihinde başlamakta ve aynı senenin Cemaziye'l-ahirinin 9. Şenbe (cumartesi) günü (7 Ekim 1734) tarihinde sona ermektedir. Buna göre defter yaklaşık 4,5 aylık bir süre içerisinde Padişahın yapıp ettiklerini gün gün anlatmaktadır. Kanaatimizce bu kâtip tarafından yazılan günlükler bu kadarla sınırlı değildir. Muhtemeldir ki bu defterin öncesi de vardır. Ancak bu güne kadar bilinenlere göre henüz aynı kâtip tarafından yazılmış başka bir kayıt bulunmamıştır. Defterin böyle kısa olması defteri yazan kâtibin görev süresinin dolmasıyla ilgilidir. Son kayıt sayfasında kâtibin bu görevinden nasıl ayrıldığı kendi ağzından belirtilmektedir.²²

Defterde günler Yekşenbe, Düşenbe, Sülâsâ, Erbi'a, Hamis, Cuma, Şenbe gibi Arapça ve Farsça karışık olarak verilmiştir. Her yeni ay; *“Sene 1147 Saferu'l-hayrinde vâki olan”*, veya *“Sene 1147 Mâh-ı Rebiü'l-evvelinde vâki olan”* gibi ayrı başlıklar halinde belirtilmiş ve altına gün gün Padişahın programı sıralanmıştır.

²⁰ A. Özcan, *agm*, s.350; Uzunçarşılı, *age*, s.320-326; Sultan Mahmud Dönemi yenileşme hareketleri için bkz. Uğur Kurtaran, “Sultan Birinci Mahmud Dönemi (1730-1754) Islahat Hareketleri”, *Turkish Studies*, Vol. 8/2, Winter 2013, s.167-179.

²¹ A. Özcan, *agm*, s.351-352; Uzunçarşılı, *age*, s.318-319; 335-337; *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.5, s.74-75.

²² *Aynı Ruznâme*, v. 20a.

Ruznâme-yi yazan kâtibin kimliği hakkında çok mahdut da olsa metin içerisinde birtakım bilgilere ulaşabilmek mümkündür. Ruznâmenin sonlarına doğru yazılan bir bilgiden adının **Ahmed** olduğunu, kendisine Şam'da bir zeamet verildiğini ancak bunun gelirinin yetersiz olması üzerine, Sivas'ta başka bir zeametle çerağını talep ettiğini ve bu talebinin kabulü üzerine mesrur ve handan olduğunu beyan etmektedir.²³ Ruznâmenin son sayfasında Kâtip Ahmed kendi görevinin sona ermesiyle yerine bu göreve atanan şahsın ise "Has Oda'dan Hıfzî Muhammed Efendi Kulları" olduğunu bizlere bildirmektedir.²⁴

Daha önce konu üzerinde yapılan çalışmalara göre; metinde ismi geçen Hıfzî Muhammed Efendi (Sır Kâtibi Hıfzî Ağa) uzun müddet bu vazifesini devam ettirmiştir. Çünkü Hıfzî Ağa 23 Safer 1151 (12 Haziran 1738) tarihine kadar bu göreve devam etmiş, bahsedilen tarihte görevini Salâhi'ye devretmiştir. Bu bilgilere göre; Sır Kâtibi Ahmed tarafından kaleme alınan, Sultan I. Mahmud'un devrine ait ruznâmelerden olan fakat bu güne kadar ele geçmeyen metinlerden 1734 tarihli çok kısa bir bölümü çalışmamız ile bilim âleminin istifadesine sunulmuş olmaktadır. Böylelikle daha önce yapılan çalışmalarda 1731-1735 ve 1738 tarihlerine ait kayıp olduğu belirtilen notların bir kısmı da bulunmuş olmaktadır.²⁵ Şu durumda ileride kalan ruznâme parçalarının bulunarak aradaki boşlukların tamamlanma ihtimalinin var olduğunu da söylemek mümkündür.

Ruznâmenin İçeriği ve Sultan I. Mahmud'a Dair Bazı Hususiyetler

Günlük hayatları incelendiğinde Osmanlı padişahlarının genellikle sıkı protokol kuralları çerçevesinde bir hayat yaşadıkları görülmektedir. Harem dairesinden çıkış saati, gün içerisinde nerelerde oturacağı, kimlerle görüşme yapacağı, hangi vakitte yemek yiyeceği, yemeklerin nereden ve nasıl getirileceği vb birçok mesele bu günlük programlarda belirlenmiştir.²⁶

Ruznâme-yi genel bir bakış yapıldığında; Sultan I. Mahmud'un bu devre ait günlük faaliyetlerinin oldukça rutin olduğunu söylemek mümkündür. Defterin yaz aylarında tutulmuş olması sebebiyle Padişahın genellikle hava müsait olduğu müddetçe sandal vasıtasıyla saraydan çıkış yaptığını görmekteyiz. Bu çıkışlarda İstanbul ve yakın çevresinde bulunan sarayları, kasırları, bahçeleri, köyleri ziyaret etmekte, Cuma namazlarını mümkün mertebe farklı camilerde kılmakta, Divan-ı Hümayun toplantı günlerinde genelde orada bulunmakta, halkın işleriyle meşgul olmakta ve çıkışta mutlaka *Hırka-i Şerif Dairesi*'nde dua ve niyazda bulunmaktadır.

Padişahın namaz vakitlerine ve bu dini vazifeyi ifa hususunda son derece titiz olduğunu görmek mümkündür. Öyle ki günlüğün tanzimi, bir yere varış veya oradan hareket saatleri bile namaz vakitlerine göre ayarlanmış görünmektedir.

Günlük program içerisinde en çok dikkati çeken faaliyetlerden birisi de Padişahın atış talimine olan merakıdır. Neredeyse her gün ve çoğunlukla hususi tüfenkleri ile padişahın testiler üzerine atış yaptığı hususunu ruznâmenin her varlığında görmek mümkündür. Aynı meyanda cirit oyunları, mehterhânedede fasıl dinlemek, ilahi dinlemek, çeşitli gösteriler izlemek de en çok yapılan işlerdendir. Pek tabii ki Padişahın neleri yiyip-içtiği, hangi yemeklerden (meyvelerden, içeceklerden) hoşlandığına dair ipuçlarına da ulaşabilmek mümkündür.

²³ **Aynı Ruznâme**, v.19a. "...temaşa esnâsında müsevvid fakir Ahmed kâtibü's-sırr kullarına mukaddemâ ihsan ve i'cây-ı padişahaneleri olan Şam ze'âmeti bî-hâşıl olmağla Sivasda Hacı Mustafa fevtinden bir âhar ze'âmete tebdil-i i'cây ve ihsanıyla çerağ ve ihya buyurup bu mahalde 'arzuhalime Hatı-ı Hümayün-ı şevket-makrûn keşidesiyle bu kulların mesrur ve handân eyledi..."

²⁴ **Aynı Ruznâme**, v.20a. "...müşâhabet esasında muharrir-i fakir kullarına ihsan-ı padişahane buyrulan ze'âmetiñ berati cânib-i âsafiden gelüp..." "...ve sir-kittâbetü hidmetine Hâne-i Hâşşadan Hıfzî Muhammed Efendi kulları me'mûr olup ve Hâne-i Hâşşaya ser-câme-şüy-i Küçük 'Abdullah Ağa ref' olundu..."

²⁵ Sarıcaoğlu, "Ruznâme", s.279

²⁶ İlber Ortaylı, **Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek**, Timaş Yay., İstanbul 2006, s.111-112.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Sultan I. Mahmud, çok hassas bir dönemde tahta oturmuştur. Bu sebeple icraatları arasında bu devre ait hususi durumları da görmek mümkündür. Özellikle teftiş işine önem verdiği, Divan toplantılarında halkın meseleleriyle bizzat ilgilendiği dikkati çekmektedir. Kendinden önce İstanbul'da başlatılan imar faaliyetlerine çok kıymet verdiği ve bu hususta yeni kamu inşaatları vasıtasıyla çok gayret gösterdiği de izlenebilmektedir. Şimdi kısa kısa paragraflar halinde ruznâmede öne çıkan hususlar incelenerek konuyu detaylandırılm.

Ziyaret Edilen Mekânlar

Ruznâmeden takip edebildiğimize göre; Padişah saraydan genellikle sandal ile ayrılmaktadır. Padişahın gideceği yerlerin nasıl tayin ve tespit edildiğine dair ruznâmede herhangi bir bilgi yoktur. Muhtemelen önceden Padişahın bilgisi dâhilinde hazırlanan program takip edilmekte ve bazen de anlık programlar vuku bulmaktaydı. Gidilen yerler, ya bir amaca matuf olarak tayin ediliyordu, ya da Padişahın hoşuna gidecek alanlar tercih ediliyordu.

Metinde geçen yerlerden bazılarını şöylece sıralamak mümkündür. Anadolu Hisarı'nda Küçüksu, Gülhane Kasrı, Beğlerbeği ve Beşiktaş Harem Sarayı kasırları, Çırağan Yalısı, Kanlıca, Gülsu Kasrı, Kavacık, Göksu Kasrı, Mehmed Emin Yalısı, Çinili Kasır, Alibey Karyesi (Alibeyköy), Çengelköy, Çırağan Yalısı, Gülşen-Abad Yalısı, Sarıyer, Uskumru Köy, Zekeriyya Köy, Büyük Çamlıca, Safiye Sultan Sarayı, Beyoğlu, Sa'dabad Kasrı, Rami Çiftliği, Alay Kasrı ve Sepetçiler Kasrı vd.²⁷

Yaz aylarını muhtevi olan ruznamenin başlarında padişah ve maiyeti Beylerbeyi Sarayı'na göç etmiş, güz aylarının sonlarına doğru ise yeniden Topkapı Sarayı'na gelinmiştir. Beylerbeyi Sarayı'nda bulunan sürede Padişah, yaz aylarından da istifade ederek İstanbul'un farklı yerlerini sürekli dolaşmış görünmektedir. Tekrar Topkapı'ya gelince daha çok devlet işleriyle ve dış politikayla meşgul olduğu anlaşılmaktadır. Yaz aylarının İstanbul'un farklı yerlerinde daha çok istirahat ve ziyaret ile geçirildiği anlaşılmaktadır.²⁸

Atış Merakı, Silah Teknolojisine Olan İlgi, Cirit ve İlgilendiği Diğer Sporlar

Bu kısa ruznâmeden anlaşıldığı kadarıyla, tüfenk, ateşli silahlar ve hele hele atış talimlerinin²⁹ Sultan I. Mahmud'un hayatında çok önemli bir yeri vardır. Neredeyse fırsat bulduğu her gün ve saatte tüfenk atışı yaptığı söylene abartılmı olmaz. Daha ilk varaktan itibaren her sayfada bunun örneklerini görmek mümkündür. Tüfenk atışları Padişahın zatına mahsus tüfenkler ile ve belirli mesafelerden, (bu mesafe defterde hatve veya hutve=adım cinsinden ve gez olarak bildirilmiştir.) genellikle testiler üzerinde yapılmaktadır.³⁰

²⁷ Örneğin Bkz. Aynı Ruznâme, v.1a, 1b, 2a, 2b, 3a, 4a, 5b, 6a, 7a, 9a, 9b, 10b, 12a, 18b, vd.

²⁸ Aynı Ruznâme, v. 15a. "...Topkapudan göç ile Beğlerbeğine teşrif olunduğu günde ve yevm-i mezburda teķâtur-ı bārân vâķi' olduğu inşâ'allah hayra delalet eder ki hurucumuz rahmetle vuşulumuz dahi rahmetle vukû' buldı..." (9 Cemaziye'l-evvel 1147/7 Ekim 1734)

²⁹ Osmanlıda tüfenk atıcılığı hakkında geniş bilgi için bkz. Atif Kahraman, **Osmanlı Devleti'nde Spor**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995, VIII. Bölüm. Krş. Bu eserde Sultan I. Mahmud, III. Osman, III. Mustafa ve I. Abdülhamid dönemlerinde tüfenk atışları olduğu halde bu padişahların bizzat talim yaptığina dair bilgiye rastlanılmadığı ileri sürülmektedir. Bkz. s.523-527; Osmanlı tüfek sanayii ve imalatı hakkında geniş bilgi için bkz. Gabor Agoston, **Barut, Top ve Tüfek (Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi)**, (Çev. Tanju Akad), Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s.126-131; Serhat Aslaner ve Hatice Çolak Yentürk, **Notlar 23 (Osmanlı Askeri Tarihi)**, Bilim ve Sanat Vakfı, İstanbul 2011.

³⁰ "...olmağla emr-i cihandâriyle Kandilli Bâğçe cānibinde tahmīnen iki yüz huṭve miķdārı ba'īd maḥalle sebu nişān vāz' olunup zāt-ı şāhānelerine mahşūş olan tūfeng-i zūhre-şikaflarıyla sekiz 'aded sebuṭu hurde-cismi şikest ve çāvişān-ı dergāhuñ her şikesti sebuda 'Aleyke 'Avnūllah şādāsı tās-ı āsumāni ber-tānīn eyledi. ..." Aynı Ruznâme, v. 1a, "...endahte-i ķarşım-i tūfenk eylemek da ūyesi sunuh idüp pişahda olan tell-i ba'īdīn tahmīnen iki yüz gez miķdārı mesafe-i mahalline vāz' sebū-yi nişāna ferman ve bī mehaba tūfenk ateş-nigarlarından nişān-ı sebūye itāle-i ķarşım eyleyüp bā ķaşd-ı kelle-i 'ā'dā iki 'aded sebū-yi seniyye-i ķuşadı birer zārbla şikest eyledikleri āsār bu mahalde bedidar oldi. ..." Aynı Ruznâme, v. 2a.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

İlginç bir örnek de Padişahın emriyle O'nun zatına mahsus tüfenk imali ile uğraşan Hazerfen Kârî ve Molla Hasan'ın bir defada 20 adet tüfenk yaparak Padişaha sunmalarıdır. Hatta bu iki usta yaptıkları tüfenkler ile Padişah huzurunda 250 gez mesafeden atış yapıyorlar ve Molla Hasan testileri vuramıyor. Bunun üzerine Padişah üzülmemesi için ona da yüklü miktarda ihlanda bulunuyor. Anlaşılan o ki, Padişah atış yapmakta ve yapılan atışları izlemekten çok hoşlanmaktadır. Bir defasında da kaplumbağalar üzerine yerleştirilen testilere atış yaptırarak hareketli hedefler üzerinde “silahşörların ve tüfenk-endazların” becerisini izlemiştir. Önce 100 adım sonra da 200 adım mesafeden bu atışlar tekrar edilmiş ve sadece bir atıcı isabet ettirebilmiştir.³¹

Silahlar ile ilgili enteresan bir örnek de; yine Padişaha hediye edilen ve çok fonksiyonlu olan bir tüfenk ile ilgilidir. Bu silah, ucunda kılıç, yanında şiş olan bir tüfenk olup kâtibin oldukça ilgisini çekmiş görünmektedir.³²

Padişahın silah merakı ve Osmanlı savaş sanayisine olan ilgisi sadece tüfenk atışı ve tüfenkler ile sınırlı değildir. Aynı zamanda top ve top teknolojisi ile de yakından ilgili olduğunu görmek mümkündür. Zaman zaman tophanenin amiri olan topçu başı neferat ile beraber gelip, Padişah huzurunda atış yapıyor ve eğer varsa yeni silah ve teknikleri ile bazı hendese aletlerinin tanıtımını yapıyordu. Padişah sıklıkla Tophaneyi, Şişhaneyi ve Tersane-i Amireyi teftiş ve ziyaret ile de bu alandaki ciddiyetini ilgililere gösteriyor ve merakını da gidermiş oluyordu. Tersanede inşaa edilen bir kalyonun Padişah huzurunda nasıl güçlkle denize indirildiği sahnesi anlatılırken de Padişahın bu konudaki merak ve ciddiyetini görmek mümkündür.³³ Anlaşılan o ki, Padişahın silahlara ve savaş sanatına olan tutkusu sadece atış yapmaktan ibaret değildir. İşin ilmi tarafı ve teorisiyle de yakından ilgili olduğunu düşündüren bazı ipuçlarına da metinden ulaşmak mümkündür. Humbaracılarla görüştüğü bir esnada, humbaracı başına, lağımca başına ve neferâta hediyeler verdikten sonra, mukabilinde humbaracı başı Padişaha harp sanatına (ahval-i cenge) dair bir sandık basma kitap hediye ediyor. Bu durum Padişahın bu alana ne kadar meraklı olduğunu ve ilgisini göstermesi açısından önemlidir.³⁴

Bu başlık altında üzerinde durulması gereken bir konu da cirrit oyunlarıdır.³⁵ Tüm Osmanlı tarihi boyunca en çok önem verilen oyunlardan olan cirride karşı padişahın merakı hakkında ruznâmede bolca bilgi vardır. Ruznameden anladığımızı göre, hem atlı cirrit, hem yaya cirridi, hem binicilik hem de koşu yarışları izlemek Padişahın hoşuna gitmekteydi.³⁶ Bir defasında cirrit oynanırken Harem-i Hümayun Kasrı'ndan oyunları Valide Sultan'ın da seyretmesi ve bitiminde askerlere bin kuruş ihlanda bulunması da kayda değer bir bilgi olarak geçmektedir.³⁷ Metinde geçen bir diğer spor veya oyun ise *Tomak*'tır.³⁸ Defterden çıkarıldığı kadarıyla, Sultan I. Mahmud'un çok

³¹ Aynı Ruznâme, v. 3a-b; 6a.

³² Bkz. Aynı Ruznâme, v.10a; “...ve bu esnâda Dâru's-Sa'ade Ağası kulları bir hünerkârî tüfenk ucı tîr ve yanından bir şiş çıkar bir garib şeyile üç silah bir yerde bir 'acayib tuhaf-ı nadire olmağla rikâb-ı hümayûna hediye eyledi. ...”

³³ Aynı Ruznâme, v.11b; 12a-b; Diğer örnekler için bkz. v. 4b, 5b, 7a, 9b, 11b, 13a-b, 14b, 15b, 16a-b, 17a, 18a, 19a.

³⁴ Aynı Ruznâme, v.13a.

³⁵ Osmanlılarda cirrid oyunları için bkz. Kahraman, **age**, VII. Bölüm.

³⁶ “...5- Pencşenbede Küçüksuda leb-i deryada olan kasma devletli teşrif-i hümayûn buyrulup âram ve istirahatın soñra Enderûn ağaları nebşçilerine yaya cirrid-bazlığı ferman olunup cündiyaniñ birbirleriyle dâr-u-gîr ve muhaveretin ve peşt-i husamada nebud sıçradup mu âmelatın seyr ile safâyâb olunup hitamında çukadârân-ı rikâb-ı hümayûn yaya koşusu etdirilip evvelki bölükde evvel Sirac Ahmed, sâni Seyyid Ahmed; ikinci koşuda evvel Arab Hacı Ali, sâni Zeynel, üçüncü bölükde evvel Kara Ali, sâni İfâ, dördüncü koşuda evvel Seyyid Sa'îd, sâni Şâ'îr İbrahim gelüp evvellere altışar sânilere dörder findik nisfyesi altun ihlan olunup mesrur kulındı”. Bkz. Aynı Ruznâme, v.7a.

³⁷ Aynı Ruznâme, v.10b. Cirrit Oyunları ile ilgili ayrıca bkz. v.7b, 10a-b, 11b, 14a-b, 15b, 17b.

³⁸ Aynı Ruznâme, v.10a; Tomak için bkz. Kahraman, **age**, s. 618-620; <http://www.matrak.gen.tr/turk-ata-sporu-matrank/tomak-oyunu>, (17.07.2013); Sarayda rağbet gören oyun ve sporlar hakkında geniş bilgi için bkz. Balcı, **age**, s.45-63.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

fazla ilgilenmediği anlaşılan avcılık ile ilgili bir yerde bilgi geçmektedir. Orada da şahin ve çakır kuşlarının av için salınması ve Padişahın bunları izlemesinden bahsedilmektedir.³⁹

Devlet İdaresine Dair İşler, İç-Dış Politika ve Merasimler

Padişahın sıklıkla yaptığı işlerin başında gelen konu Divan-ı Hümayun toplantılarında orada bulunmaktır. Bu günlerde bizzat reayanın işleriyle ilgileniyor, zalim ve mazlumun ayrılması ve zalimlerin cezalandırılmasını emrediyor, kendisine sunulan resmi işlerle meşgul oluyor, telhislere cevap veriyor, mevacic tevziatlarında bulunuyor veya hil'at merasimlerine katılıyordu. Bazı toplantılarda da orada bulunmasına rağmen hiçbir işle meşgul olmadan istirahat ediyordu. Padişahın bu türden sembolik merasimlere ve kabullere katılımının teminiyle kudret, şan ve dindarlığının görünür kılınmasının amaçlandığı ifadesi veya iddiaları son dönemlerde tarihçiler için ilginç ve yeni konular olarak görülmektedir. Bu durum I. Mahmud için ne kadar geçerli bilemiyoruz ama padişahın bu tür merasimlerde sıklıkla görüldüğü bir gerçektir. Özellikle varak 8a'da sahnelenen Cuma Selamlığı; o dönemde padişahlara hürmet ve ta'zimi göstermesi yanında devlet protokolünün nasıl tertip edildiği, kimlerin nerede, nasıl duracağı, ne şekilde hareket edeceği hususlarında son derece detaylı bilgiler vermektedir. Padişah bazı devlet adalarını; (sadrazam, şeyhülislam vb) o gün nerede bulunuyorsa orada kabul ediyor ve görüşüyordu. Mesela Çinili Kasr gibi.⁴⁰

Ruznâmede ülkenin iç meselelerine dair de bilgi vardır. Bunlardan birisi de Konya'da eşkıyalık ve yol kesicilik yapan Perçemoğlu ile ilgilidir. Perçemoğlu'nun ve adamlarının yakalandıktan sonra deniz kenarında boyunlarının vurularak cesetlerinin denize atılması hadisesi bizzat Padişahın huzurunda gerçekleşmiştir.⁴¹

Ruznâmeden sadece iç politikaya dair bilgiler edinmiyoruz. Aynı zamanda padişahın dış politikaya olan ilgisi ve meselelere bakışı, cephelerden gelen haberler, diğer ülkelerin kendi aralarındaki durumları, elçiler, gibi hususlardan da bu vesile ile bilgi edinmek mümkündür.⁴² Fransızlar ile Nemçeliler arasındaki mücadeleye dair bir telhiste; gece karanlığında Fransız taburuna Nemçeliler tarafından baskın yapıldığı ve gaflet üzerine olan Fransız askerlerinin ciddi bir mağlubiyete uğradıklarından bahsedilmektedir. Bunun üzerine Padişah Osmanlının iki rakibinin birbirleriyle olan mücadelesinden memnun olmuş olacak ki, "... Sellet-Allahu kelbe 'ale'l-hinzır.." diyor.⁴³ Bunların yanında o dönem Osmanlının en başta gelen rakiplerinden olan Acmeler, İran cephesi ve sınır bölgesinde olan mücadeleler ile ilgili haberler ve Padişahın bu haberlere tepkisi de metin içerisinde geçen bilgilerdendir.⁴⁴

³⁹Aynı Ruznâme, v.14b.

⁴⁰"20- Sülasâda Dîvân-ı Hümâyun olup şevketlü efendimiz dîvan mesnedgâhına teşrif eyleyüp temşit-i pervâz-ı meşâlih-ı müdde'iyâna bi'z-zat meşhûd-i bâşra-i râfet-i 'inâyetleri buyrıldığı ..... berây-ı taşadduk-ı zât-ı hümâyun kıllarına bir kaşt sene: 1146 reşen mevâcibi ihsân olunması ricâsıyla Bâbü's Sa'ade Ağası yediyle Sadr-ı 'Azamdan gelen telhîşîñ bâlâsına ihsân-ı hümâyunum olmuştur, deyu Haft-ı Hümâyun-ı şevket makrûn keşide kalınup mevâcib-i merkûm dîvân-ı hümâyunda tevzî' ve taşîm olunup tamamında şevketlü efendimiz 'arz odasına teşrif ve cediden mansıb olan Fazlı zâde Mehmed Beğ Mîr-i 'Alem ve Kâzî Halil Ağa ağâ-i sipâhiyân ve Mehmed Beğ ağâ-i silahdarân ve Gürci Süleyman Efendi yeñiçeri efendiliği ile Bâbü's-Sa'ade de hil'at-ı padişahi ilbâs olunup..." Bkz. Aynı Ruznâme, v.1a; Diğer örnekler için bkz., v.2a, 3a,b, 4b, 6b, 7a,b, 8a, 9a. Ayrıca bkz. Suraiya Faroqi, **Yeni Bir Hükümdar Aynası**, (Çev. Gül Çağlalı Güven) Alfa Yay., İstanbul 2011, s.55-92.

⁴¹Aynı Ruznâme, v.18a.

⁴²"...olmak esnasında silahşorân-ı rikâb-ı hümâyundan Çirac? Başı Zâde Mustafa Beğ mukaddemâ ba'zî umûr-ı mühimme için Tiflis Ser-askeri İşhâk Paşa'ya hazine irsâl idüp itmâm-ı hidmetle Âsitaneye ric'at ve dühül idüp yevm-i mezburda rikâb-ı hümâyuna gelmekle şevketlü efendimiz huzûr-ı hümâyuna getirüp tefehhus olundukda ol canibiñ ahvalini rikâb-ı hümâyuna 'arz ve ifade eyledi. ..." Bkz. Aynı Ruznâme, v.15b.

⁴³Aynı Ruznâme, v.16a.

⁴⁴Aynı Ruznâme, v.16b.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Kişiliği, Hususi Hayatı ve Ailesi

Sultan I. Mahmud'un kaynaklarda belirtilen özelliklerinden bazılarını metinde de rastlanmaktadır. Çalışkan, hamiyetli, anlayışlı, lütfkâr, çok cömert, devlet işlerinden taviz vermeyen, soğukkanlı, istişareye önem veren ve sakin yapısını⁴⁵ ruznâmede anlatılanlardan da görmek mümkündür.

Aslında neredeyse tüm Osmanlı Padişahları ve saray halkı gibi Sultan I. Mahmud'un da sabah namazıyla işlerine başladığı anlaşılmaktadır. Defterde geçen bir kayıttan anlaşıldığına göre; Sultan Mahmud her gün seher vaktinde zikir ve dua ile meşgul olmaktadır.⁴⁶ Günlük programlarının içerisinde namazlarını eda ettiği mekânların hususi olarak belirtilmesi namaz hususundaki hassasiyetini göstermektedir. Padişah Selamlık merasimi nedeniyle Cuma namazlarını genellikle farklı farklı camilerde kılmıştır. Bu merasimler esnasında halkın şikâyetlerinin de Padişahlara sunuluyor olması farklı camilerin tercih edilme sebepleri arasında görülmelidir.⁴⁷ Ayrıca padişahın her divan toplantısından sonra Hırka-i Şerif'i ziyaret ederek orada hem reaya için hem devlet için dua etmeye gayret etmesi⁴⁸ de aslında onun dindarlığı hususunda bahsedilebilecek örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Padişahın tasavvufî yönü hakkında metin içerisinde bilgi geçmemektedir. Dolayısıyla hangi tarikata mensup olduğu veya olmadığı net bilinmemektedir. Ancak bu alanda tümünden bigâne olduğu da söylenemez. Hem seherlerde zikir ve dua ettiğinin belirtilmesi hem de zaman zaman Mevlevî tarikatının dergâhına geldiği ve buradaki sema yapan dervişleri izleyip, ney dinlediğinin belirtilmesi bu duruma delil olarak gösterilebilir.⁴⁹

Sultan I. Mahmud'un ailesinin tüm fertleriyle, hanımlarıyla ama bilhassa diğer birçok padişah gibi validesi ile hususi bir münasebeti olduğu görülmektedir. Birçok saray, kasr, çiftlik, köşk ziyaretinde Valide Saliha Sultan⁵⁰'in da bulunması, hatta bazı oyunları onun da izlemesi Padişahın annesine verdiği kıymeti göstermesi açısından önemlidir.⁵¹ Anlaşılan o ki, Padişah hanedanın diğer üyelerine ve şehzadelere de vakit ayırabilmektedir. Bir defasında Şehzade Osman da padişahın bulunduğu Beylerbeyine getirilmişti.⁵² Bir başka zaman büyük kız kardeşi Emine Sultan'ın rahatsızlığı sebebiyle Eyüp Sultan'da bulunan yalısına bizzat giderek ona geçmiş olsun ziyaretinde bulunmuş, bir gün de diğer kız kardeşi Safiye Sultan'ın yalısına giderek akşam namazına değin onunla vakit geçirmiştir.⁵³ Padişah bir gün yemek yediği esnada kız kardeşinin kızı küçük Habibe ile karşılaşmış, onun eteğini öpmesinden memnun olmuş ve ona bin akçe ihşanda bulunmaktan başka, başına Maşaallah yazılı bir altın diktirmiştir.⁵⁴

⁴⁵ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Uğur Kurtaran, **Sultan I. Mahmud ve Dönemi (1730-1754)**, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniv. Sos. Bilim. Enst., Konya 2012, s.29-36.

⁴⁶ Aynı Ruznâme, v.14b. "... Topkapu Harem Sarayı'nda tur-ı kadim ve de 'b-i müstedimleri üzre seheri zikir ü tesbih ü duadan sonra..."

⁴⁷ Birkaç örnek için bkz. "Cum'ada Üsküdar Valide Camiine teşrif buyrulup...", v.1b, "...Beşiktaş Camiine teşrif-i hümayun buyrulup salat-ı cum'ayı eda ve dergah-ı kadiyü'l hacata tazarru ve duadan sonra...", v.2b, "...Cum'ada Tophane'de Kılıç Ali Paşa Camii'nde salat-ı cum'ayı eda edüb..." v.9b, "... Cum'ada Ayasofya-yı Kebir'in ... mahfelinde salat-ı cum'ayı eda edüb..." v.18a; Ayrıca Bkz. Ortaylı, **Osmalı'yı Yeniden...**, s.115.

⁴⁸ Aynı Ruznâme, v.3a-b. "... hitamında beyt-i hırka-i mutahharada dergah-ı çalesana 'arz ve iltica tamamında..."

⁴⁹ "...civarında olan mevlevihanenin yevm-i muğabelesi olmağla şehriyariye teşrif olunup devr-i felek-âsâ dervişan-ı tarîk-ı mevleviyeniñ ve nây-ı kudumuñ istima 'yle zevk-yâb olunup..." "...ve Galaşa Mevlevi-hâne şeyhi dervişleriyle ma'ân gelüp 'uzüm velveleli mukabele olmağın efendimiz dahi temaşa eyleyüp tamamında şüyüh ve dervişan zer-i mahubıyla mesrur ve dil-şâd buyurup..." Bkz. Aynı Ruznâme, v.2a ve 6a.

⁵⁰ Bkz. M. Çağatay Uluçay, **Harem**, Ötüken Yay. (3b), İstanbul 2011, s.120-129; Aynı Yazar, **Padişahların Kadınları ve Kızları**, Ötüken Yay. İstanbul 2011, s.116-117.

⁵¹ Aynı Ruznâme, v.10b, 11a.

⁵² Aynı Ruznâme, v.7a.

⁵³ Aynı Ruznâme, v.7b ve 10a.

⁵⁴ Aynı Ruznâme, v.13a.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Bütün bu verilere göre I. Mahmud'un gayet dindar, aile efradına karşı merhametli, sevecen, belki kendi çocuğu olmadığı için diğer hanedan üyelerinin çocukları ve şehzadeler ile çok ilgili, gayet cömert ve hoşgörülü bir padişah olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta sadece hanedan üyeleri ve ailesi ile değil yakınında bulunan tüm insanlara karşı son derece merhametli ve onların dertleriyle de samimi olarak ilgilenmektedir. Baş cüce olan Ahmed'in hastalığı sebebiyle huzura çıkamaması durumunda ona bolca ihsanda bulunup, hatırını sormaya da vakit ayırabilecek kadar 'ali gönüllü olduğu görülmektedir.⁵⁵

Bazı Alanların ve Binaların Teftiş ve Tamir İşleri

Sultan I. Mahmud, kendisinden önce yapılan kamu yatırımlarının birçoğunun Patrona Halil isyanı esnasında tahrip edildiğini görmüş bir padişaktır. Hassas yapısına bağlı olarak estetik görünümüne, sanata ve kaliteli mimari yapılara önem verdiği anlaşılan padişah, kendisinden önce tahrip edilen birçok yapıyı ya onarmış veya yeniden imar ettirmiştir. Dönemin kaynaklarında kendisinden "*Muammer-i Bilâd Sultan Mahmud Han*" diye bahsedilmekte olup, döneminde İstanbul-Edirne arasındaki bütün cami ve kasırlar tamir ettirilmiştir. İstanbul'un su ihtiyacının karşılanması amacıyla yapılan depolama ve dağıtım alanı bugün "Taksim" diye bilinen yerde bulunmaktadır.⁵⁶

Ruznâmede yapılan bu işlerin bir kısmını ve padişahın bu konudaki tutumunun görebilmek mümkündür. Bu durum; "... *tarh ve imar olan ebniyenin derun ve birunun seyran ve ba'zı münasib olmayan mahallerin tarz-ı ahar üzre olmasın ferman buyrulup...*" gibi ifadelerle anlatılmaktadır. Yeni bina olunan veya tamir edilen kasırlar, bahçeler, çiftlikler, binalar anlatıldığı gibi⁵⁷ hoş görünmediği için yıkılan bazı yapılardan da bahsedilmektedir.⁵⁸ Sultan Mahmud bilhassa hava değişikliği için (kesb-i sefâ ve tebdil-i heva) veya hafif rahatsızlıklarda (nevazil gibi) şifa bulmak için gittiği sahil kenarlarındaki binaların yapımına ve tamirine daha fazla önem vermiş görülmektedir.⁵⁹

Ruznâmede bir yerde geçmiş olmasına binaen Padişahın tebdil-i kıyafet ahalinin durumu hakkında bilgi amaçlı teftiş işlerini de yaptığını görebiliyoruz. Padişahın tebdil-i kıyafet teftişleri sıklıkla yaptığı başka kaynaklarda da geçmektedir.⁶⁰

Eğlence, Musiki ve Yeme-İçme

Bu başlık altında verilen bilgiler aslında klasik dönem Osmanlı sarayına has eğlence ve oyunları muhtevidir.⁶¹ Henüz batının tesirinden nispeten uzak bir dönemden bahsedilmesi eğlence, musiki, oyunlar vb. hususlarda orijinalliğin muhafaza edildiğini de ifade etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; Lale Devri denilen dönemde başlayan alışkanlıkların etkisiyle oyun ve eğlenceye geçmişe nazaran daha çok önem verildiği gerçeğidir. Bu uygulamalar Sultan Mahmud döneminde de görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi padişah İstanbul'un içinde ve yakınında bulunan mesire yerlerini, kasırları, çiftlikleri dolaşmaktan, denizi ve tabiatı seyretmekten hoşlanmaktadır.⁶²

⁵⁵ Aynı Ruznâme, v.17b.

⁵⁶ Geniş bilgi için bkz. Kurtaran, *agt*, s.167-171.

⁵⁷ "...*ba' dehu filika-i hümayuna süvâren Beşiktaş Harem Sarayı'nda tab'î mi'mâri ile müceddeden bina olunan kaçır-ı laîf-i ma fi qarib pür naş ve nigârî ve tarh-ı cedid olunan bağçe-i dilgüşaniñ küşâd-ı ehârî temaşa olunup ve ba'zı mahalde tab'î hümayuna muvafik olmayan nâ-münasib mahalleri tarz-ı âhara ferman ve henüz tarh olunan bağçe-i nüzhet-fezânîñ...*" Aynı Ruznâme, v.3a; diğer örnekler için bkz. Aynı Ruznâme, v.2b, 4a, 13b, 14a.

⁵⁸ Aynı Ruznâme, v.7a.

⁵⁹ Aynı Ruznâme, v.7b, 9a.

⁶⁰ Aynı Ruznâme, v.11b; Kurtaran, *agt*, s.47-48.

⁶¹ Saray eğlenceleri ve törenler için bkz. Uluçay, *Harem*, s.253-280.

⁶² Kurtaran, *agt*, s.44-45.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Sultanın müsait vakitlerinde kendisini eğlendirecek kişilere, oyunlara ve musikiye ilgili bir yapısı olduğu da anlaşılmaktadır. Bu sebeple, Ruznâmede; *musahiban-ı muzhike, cüce, bi-zebânân ve çavuşan* gibi padişahlara hoş vakit geçirtmekle vazifeli kadro içerisinde bulunan görevlilerden çokça bahsedilmektedir.⁶³

Musiki faslına dair bilgiler sadece müzik ve eğlence değil aynı zamanda ilahi fasılları, kasideler gibi dini, tasavvufi musiki alanına ve mehterhâne fasıllarına da girmektedir. Padişahın daha çok bunları dinlemekten hoşlandığı anlaşılmaktadır.⁶⁴

Padişahın eğlencelerine dair bir başka husus da *halvettir*. Halvet haremde bulunan kadınların bahçelerde ve mesire yerlerinde yaptıkları eğlencelere denirdi. Padişahın ailesinin tümü veya bir kısmı ile yaptığı görüşmelere ise *muhtasar halvettir* denirdi. Ayrıca *Has Bahçe* halvettleri de yapılırdı. Bu gibi durumlar hem edebe riayet hem de hususi hayatın gizliliği sebebiyle önceden Hatt-ı Hümayu'yla ilgililere bildirilir ve gereken yerler boşaltılırdı.⁶⁵

Sultan Mahmud'un yiyip-içtiklerine dair ruznâmede fazla bilgi yoktur. Çok cüz'i bazı bilgiler genelleme yapmamıza imkân vermemekle beraber, bazı ipuçları vermektedir. Muhtemelen Sultan I. Mahmud da mutat uygulamalarla donatılan padişah sofrasında ve mutfak kültüründe değişiklik yapmamıştır.⁶⁶

Ruznâmede sultanın neredeyse her durakta ve istirahat mekânlarında veya talim ve eğlence yerlerinde öğün vaktine göre yemek yediği ve kahve içtiğinden (nüş etmek) bahsedilmektedir. Bir kayıta; Padişahın Taş Köşk'te bulunduğu bir esnada Matbah-ı Hassa Bölükbaşısı Gül Muhammed'in yaptığı baklavaların methedilmesi üzerine padişaha has baklava yapılıyor ve yine zatına has yemeklerden sonra bu baklavaları yediği anlatılıyor.⁶⁷ Birkaç yerde bahar ve yaz mevsimlerine has olan ve Padişaha ikram edilen kirazlardan bahsedilmektedir. Hatta bir yerde musahibân ve çavuşân kullardan olan Said Çavuş'un Padişah huzurunda iddiaya girerek bir oturuşta 5 okka kiraz yediğinden bahsedilmektedir.⁶⁸ Bir başka yerde ise, Şam helvası çekilip padişaha ikram edildiğinden bahsedilmektedir.⁶⁹

Diğer Bazı Hususlar

Yukarıda bahsedilen ve genellikle padişahın şahsına ait olan hususlardan başka, Ruznâmede az da olsa; İstanbul'a, insanlara, hayvanlara, hava şartlarına, sosyal yaşama ve hayatın başka alanlarına dair farklı türden bilgilere rastlamak mümkündür.

⁶³ "...huzur-i şâhânelerinde mişâhibân-ı muzhike ve cüce ve bi-zebânân ve çavuşân meclis-i ârâlarınıñ birbiriyle mülâtafe ve mülâ'abeleriyle şafâyâb iken..." Aynı Ruznâme, v.1a; "...nüdemâ ve çavişan ile mahall-i şame dek imrâr-ı vaktiden sonra..."; "...nüdemâ ve çavişan meclis-i ârâ kullarının müsâhabet ve mülâtafeleriyle cilve saz ve gah fasl-ı musikiden..." Aynı Ruznâme, v.2b. Diğer örnekler için bkz. v.3b, 6b, 9a.

⁶⁴ "...leyle-i isneynde hevâ kişâde diller safada olup sibâk-ı mezkur üzere ba'de'l- işâ yine sade nakkare ile hisar ve evci İrağda sa'at dörde dek 'azim fasıllar eyleyüp sâmi'ine bâdi-i neşâft ve şevk olup sa'at altıda müezzınbaşı Hüseyin Çavuş ve girift-zen Sa'îd Çavuş hanende çavuşlarla temcid eyleyüp ve girift ile ilahiler okunup safa-yı hâştr-ı mülükanelerine nice hâlât-ı müverrisetü'l-behce zuhura gelmeğin zevkyâb olundu..." Aynı Ruznâme, v.4b; Ayrıca bkz. v.3b.

⁶⁵ Uluçay, *Harem*, s.253-255. "...Şenbede Karaağaç Bağçesi halvett olunması ferman-ı 'aliyeleri olup Şevketlü Efendimiz ve Valide Sultan Hazretleri Harem-i Hümayûn ile Karaağaç bağçesine halvetten teşrif buyrulup ârâm olundu..." Aynı Ruznâme, v.12a.

⁶⁶ Osmanlı mutfacı ve padişah sofrası için bkz. Tuğrul Şavkay, *Osmanlı Mutfacı*, Şekerbank, İstanbul 2000; İlber Ortaylı, *Osmanlı Sarayında Hayat*, Yitik Hazine, İzmir 2011, s.55-58; Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı (Âdâb-ı Osmâniyye)*, İz Yay., İstanbul 2003, s.109; İlknur Polat Haydaroglu, "Osmanlı Saray Mutfağından Notlar", *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 22/34, Ankara 2003, s.1-9.

⁶⁷ Aynı Ruznâme, v.1a, 11b.

⁶⁸ Aynı Ruznâme, v.1b.

⁶⁹ Aynı Ruznâme, v.6b.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

Bunlardan birisi o dönem İstanbul’unda veya muhtelif saray ve kamu binalarda zuhur eden yangın⁷⁰ hadiseleridir. Dönemin kaynaklarında geçmeyen veya tam anlaşılabilen bazı yangın olaylarını anlamak için ruznamelerin dikkatlice incelenmesi faydadan hali olmayacaktır. Hava şartlarına ve yoğun iş yüküne bağlı olarak Padişahın nezleye yakalandığını bu sebeple bazı dönemlerde keyifsiz olduğunu ve hastalıktan nasıl iyileştiğine dair bilgileri de metinden öğrenmekteyiz.⁷¹Bir başka önemli başlık tüm Türk tarihinin en önemli konularından olan atlar hususudur. Padişaha çeşitli vesilelerle hediye edilen atların cinsi, rengi, miktarı, kimin hediye ettiği gibi başlıklara dair örnekler de metin içerisinde geçmektedir.⁷² Yine Maraş’ta yeni bulunan bir altın madeninden alınan cevherin Padişah tarafından incelenip, verimliliğinin araştırılması için ilgililere emir verilmesi⁷³ gibi birçok husus bu kısa metin içerisinde bahse konu edilmektedir. Elbette bütün bu bilgiler farklı farklı bilim dallarının ilgilendiği konular olarak ruznamelerde incelenmeyi beklemektedir.

Sonuç

Ruznâme yazım geleneği aslında ve öncelikli olarak İslami bir geçmişe sahiptir. Buna rağmen, Osmanlıların neden bu kadar geç sayılabilecek bir tarihten itibaren bu işe yeniden ehemmiyet vererek bu yazım türünü bir format dâhilinde gelecek nesillere aktardıkları meselesi bu işin çözülmesi gereken yönlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Lale Devri ile artan batıya ilgi bu durum üzerinde batının bir etkisi var mı? Sorusunu akıllara getirebilir. Bu sorunun cevabı ise batılı çağdaşların ve tabii ki Osmanlı kaynaklarının bu gözle ele alınmasını gerektirmektedir. Eğer böyle bir esinlenme var ise o zaman mevzu başka bir yöne doğru evrilecektir.

Bu soruya verilebilecek cevap hayır ise; o zaman neden daha önceki dönemlerde bu iş bu dönemdeki kadar ciddiye alınmamıştır veya alındıysa bile neden bu kadar muntazam tanzim edilmiş belgeler elimizde değildir sorusu ikinci olarak ön plana çıkmaktadır. Bildiğimiz gibi ruznâmelerin yazılmasındaki amaç; sultanların özel hayatlarına dair bazı bilgilerin kayıt altına alınmasıdır. Muhtemeldir ki böyle bir koleksiyonla; öncelikle Osmanlı hanedan üyelerine ve gelecek padişahlara ikinci olarak da gelecek nesillere gelip-geçenler hakkında bilgi edinme imkânı verilmek istenmekteydi. Klasik dönemde bu iş farklı şekillerde ve farklı kaynaklar vasıtasıyla yapılmaktaydı. Muhtemelen Osmanlı bürokratik kayıtlarındaki yoğunluk ve ayrışma neticesinde bu tarz bir yazım geleneğine yeniden ağırlık verilmiş olmalıdır.

Her ne amaçla yazılmış olursa olsunlar günümüz araştırmacıları için çok farklı alanlarda kıymetli bilgilere ulaşmak bu eserler sayesinde mümkün olabilmektedir. Özellikle kültür tarihi ve disiplinler arası çalışan bilim adamları için bu arşiv kaynakları daha da kıymetli bir yere sahip görünmektedir. Meteorolojiden tutun, yangınlara, İstanbul’un topografyasına, mutfak kültürüne, dini-tasavvufî hayata, spor ve eğlence anlayışına, Türk yenileşme tarihine, batı ile ilişkilere, silah sanayii ve orduya, gemilere, insanlara, hanedan üyelerine, Osmanlı devlet ricaline, özellikle saraylara, kasırlara, sayfiye yerlerine, camilere, mescitlere, tabiata, afetlere, hastalıklara, kumaşlara, madenlere, atlara, kuşlara, çok farklı hediye çeşitlerine, her alanda estetik anlayışına ve alışkanlıklara ve daha onlarca başlığa ait araştırma yapan her araştırmacının işine yarayabilecek bir malzemenin var olması bu arşiv kaynaklarını daha da kıymetli hale getirmektedir.

İncelediğimiz bu ruznâme Sultan I. Mahmud’a ait olup, bu dönem içerisinde aslında padişahın rutin bir hayat yaşadığını söylemek mümkündür. Günlük ajandası içerisinde devlet işlerine yeterince zaman ayıran Padişah; iç ve dış âlemine, validesine, hanedan üyelerine ve hanımlarına, devlet ricaline, dış politikaya ve yabancı devlet temsilcilerine yeterince zaman

⁷⁰Yangınlar için bkz. **Aynı Ruznâme**, v.4b, 13b.

⁷¹**Aynı Ruznâme**, v.9a.

⁷²**Aynı Ruznâme**, v.10b. “... Sadr-ı’azam canibinden Devletli Efendimize iki Türkmanî tonanmış rahş ihda ve ‘arz...”

⁷³**Aynı Ruznâme**, v.14a.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

ayırabilmiştir. Aynı zamanda spor, eğlence, talim-terbiye ve teknolojinin takibi işlerinden de geri kalmadan dengeli bir dönem geçirmiş ve devlet idaresini başarılı bir şekilde yürütmüştür.

KAYNAKÇA

A) Arşiv Belgeleri

BOA, TS.MA.d, 10732(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi)

B) Diğer Kaynaklar

ABDİ EFENDİ, *Abdi Tarihi*, (Haz. Faik Reşit Unat), Ankara 1999 (2b), TTK Yay.

AFYONCU, Erhan, *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, Yeditepe Yay. İstanbul 2007.

AKYILDIZ, Ali “Sır Katibi/Mabeyn Kitabeti”, *DİA*, 37, İstanbul 2009, s.118.

AGOSTON, Gabor, *Barut, Top ve Tüfek (Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi)*, (Çev. Tanju Akad), Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

AHMET VEFİK PAŞA, *Lehçe-i Osmâni*, (Haz. Recep Toparlı), TDK Yay., Ankara, 2000.

ASLANER, Serhat ve YENTÜRK, Hatice Çolak, *Notlar 23 (Osmanlı Askeri Tarihi)*, Bilim ve Sanat Vakfı, İstanbul 2011.

AYAZ, Fatih Yahya, “Sır Kâtibi”, *DİA*, 37, İstanbul 2009, s.116-117.

BALCI, Ramazan, *Saray Günlüğüm (Enderunlu Hafız İlyas Ağa'nın Hatıraları)*, Yitik Hazine Yay., İstanbul 2010.

ÇINAR, Şükran, *Patrona Halil İsyanı'na ve I. Mahmud Devrine Ait Tarihçe*, İstanbul 1974, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Basılmamış Lisans Bitirme Tezi.)

ERKAN, Kemal, *1734-1735 Osmanlı – İran Savaşı Mühimme Defteri* (Ramazan 1146 – Zilhicce 1147), Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2011.

FAROQHİ, Suraiya, *Yeni Bir Hükümdar Aynası*, (Çev. Gül Çağlalı Güven) Alfa Yay., İstanbul 2011.

GÜLTEKİN, Hasan, “İnşâ ve Tarihi Gelişimi”, *International Journal of Central Asian Studies*, Volume 13, 2009, s.317-341.

HAYDAROĞLU, İlknur Polat, “Osmanlı Saray Mutfağından Notlar”, *DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 22/34, Ankara 2003, s.1-9.

HEYET, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.5, Ağaç Yay. İstanbul 1993.

KAHRAMAN, Atıf, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1995.

KOÇU, Reşad Ekrem, *Osmanlı Padişahları*, Doğan Kitap, İstanbul 2002.

KURTARAN, Uğur, *Sultan I. Mahmud ve Dönemi (1730-1754)*, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniv. Sos. Bilm. Enst., Konya 2012.

KURTARAN, Uğur “Sultan Birinci Mahmud Dönemi (1730-1754) Islahat Hareketleri”, *Turkish Studies*, Volume, 8/2, Winter 2013, s.167-179.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

- ORAL, Yavuz, *Ruzname-i Sultan Mahmud Han: (Mahmud I. Hakkında 1153/1740-1157/1744 Arası Ruzname)*, İstanbul 1966, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Basılmamış Lisans Bitirme Tezi.)
- ORTAYLI, İlber, *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*, Timaş Yay., İstanbul 2006.
- ORTAYLI, İlber, *Osmanlı Sarayında Hayat*, Yitik Hazine, İzmir 2011.
- ÖZBİLGİN, Erol, *Bütün Yönleriyle Osmanlı (Âdâb-ı Osmâniyye)*, İz Yay., İstanbul 2003.
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Mahmud I", *DİA*, 27, Ankara 2003, s.348-352.
- ÖZCAN, Özcan, *Mahmud I. Hakkında 1157/1744-1160/1147 Arasında Ruzname*, İstanbul 1965, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Basılmamış Lisans Bitirme Tezi.)
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.III, MEB Yay. İstanbul 1993.
- SARICAOĞLU, Fikret, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi, Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, Tatav Yay., İstanbul 2001.
- SARICAOĞLU, Fikret, "Rûznâme" *DİA*, 35, İstanbul 2008, s.278-281.
- SARICAOĞLU, Fikret, "Sır Kâtibi/ Osmanlılar'da" *DİA*, 37, İstanbul 2009, s.117-118.
- SERTOĞLU, Midhat, *Osmanlı Tarih Lûgati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.
- ŞAVKAY, Tuğrul, *Osmanlı Mutfağı*, Şekerbank, İstanbul 2000.
- ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kâmûs-ı Türkî*, (Haz. Raşit Gündoğan vd), İdeal Yay., İstanbul 2011.
- ULUÇAY, Çağatay, *Harem*, Ötüken Yay. (3b), İstanbul 2011.
- ULUÇAY, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ötüken Yay., (5b), İstanbul 2011.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.IV/I, TTK Yay. Ankara 1998 (4.b).
- ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul 2012.
- www.matrak.gen.tr/turk-ata-sporu-matrak/tomak-oyunu, (17.07.2013)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/7 Summer 2013

